

ЦЕНТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

П. САВЧУК

У ЛИСТОПАДОВУ НІЧ

ДРАМАТИЧНИЙ ЕТЮД
НА ТРИ КАРТИНИ

П. САВЧУК
PAUL SAWCZUK

У ЛИСТОПАДОВУ НІЧ

ДРАМАТИЧНИЙ ЕТЮД
НА ТРИ КАРТИНИ

IN THE NOVEMBER NIGHT

DRAMATIC ETUDE
IN 3 ACTS

НАКЛАДОМ ПРИХИЛЬНИКІВ ТВОРЧОСТИ АВТОРА
PUBLISHED BY THE AUTHOR'S FRIENDS

Н Ю Й О Р К

1962

NEW YORK

*Українським стрільцям, що боролися
в листопадові дні 1918 року за звіль-
нення Львова присвяжую —*

А в т о р.

Всі права застережені за автором.

Copyright 1962 by the author.

Тираж 500 штук

Д І Й О В І О С О Б И :

ПОРУЧНИК — жінка, 30 років, доктор-лікар.

ХОРУНЖИЙ — 32 роки.

СТРІЛЕЦЬ — стійковий.

СТРІЛЕЦЬ 1-ий } стрільці, що приводять
СТРІЛЕЦЬ 2-ий } раненого Петра.

ПЕТРО — ранений стрілець, 20 років.

МАТИ ПЕТРА — старшого віку.

СТРІЛЕЦЬ 1-ий } стрільці, що приводять
СТРІЛЕЦЬ 2-ий } ранених польських старшин.

СТАРШИНА 1-ий }
СТАРШИНА 2-ий } ранені польські старшини.
СТАРШИНА 3-ий }

СТРІЛЬЦІ — бойова сотня, різного віку.

ПОЛЬСЬКІ ЖОВНІРИ — різного віку.

З'ЯВА — „Петро на коні”.

ГОЛОС 1-ий

ГОЛОС 2-ий

ГОЛОС 3-ий

Діється в 1918 р. під час листопадових боїв за Львів.

П р и м і т к а : Ця п'єса була поставлена вперше з рукопису в 1951 р. у Джерзі Ситі, Н. Дж., в Америці, силами місцевого драматичного гуртка під режисурою Івана Мироновича. Мистецьке оформлення сцени мистця-малюча Антона Малюца.

КАРТИНА ПЕРША

Ніч. Надранком. Улиця міста Львова. Вглибині видно ратушеву вежу. Чути рушничні та кулеметні стріли. Під будинком розташувався маленький „штаб” резервової частини. Велика скринька (чи щось інше), на яку сперся командир частини — хорунжий. Дивиться на плян міста, робить помітки; щось сам до себе міркує. Встороні ходить вартовий стрілець з рушницею, який то виходить, то знову зникає за будинок.

ХОРУНЖИЙ *(по хвилі, відхилиючись від карти, говорить до глядачів)*. Так, то були справжні українські лицарі! Так можуть боротися лише свідомі сини своєї нації. Під градом куль вони відбили ворога, зайнявши його становища. А ворог настирливий, кидається як сарана на рістню. *(Пауза. Дивиться в простір міста. Нараз згадає)*. Поки маю хвилину вільну, треба й цей цікавий епізод нашої героїки записати *(виймає з похідної шкіряної торби записку книжку-щоденник і записує вголос)*: „Ворог накинувся на рій стрільців, що здобували вулицю - прохід до ратуша. Їхня боротьба подивугідна. Їх було один на десятьох. Вони, як леви, боролися. Ворог з усіх боків засипав їх кулями; навіть з вікон будинків ворожі кулі сіяли смерть нашим стрільцям. Частина з них лягла героїчною смертю, але не зійшла з поля бою. Наспіла наша допомога й відбила ворога, що загороджував нам дорогу”. От як би *(до глядачів)* знати їхні ймена, щоб занести в цей скромний вояцький щоденник; можливо, він, колись, розкавав би про наші визвольні змагання *(глянув у сторону)*. До речі, йде ройовий, треба його запитати, може він знає тих завзятців.

РОЙОВИЙ (*підходить, віддає шану*). Пане хорунжий, наказ виконано! Зв'язок знову відновлено.

ХОРУНЖИЙ. Дякую, пане ройовий. А... до речі... чи не знаєте прізвищ тих стрільців, що так героїчно змагалися з ворогом за рідну п'ядь землі?

РОЙОВИЙ. Ні, пане хорунжий, їх імен не знаю.

ХОРУНЖИЙ. Шкода... Може колись історія записала б незаних лицарів, що змагалися в листопадову ніч 1918 року за рідний Львів.

РОЙОВИЙ. Я спостерігав уважно за ходом їхнього завзятого бою, коли ми прийшли їм на підмогу; вони, мов громова блискавка, вогнем кинулися на ворога. Зав'язався страшенний бій; ворог не видержав, відступив. Правда, були жертви з обох сторін. Я на власні очі бачив, як один наш стрілець, поцілений ворожою кулею, міцно тримав у своїх руках стяг української держави. І коли віддавав останній віддих життя, то так пригорнув його до своїх грудей, що... з мертвих його рук трудно було той прапор відняти.

ХОРУНЖИЙ. Дорогий був йому стяг своєї Батьківщини України...

РОЙОВИЙ. Так! Дорогий, бо за нього загинув, тримавши його високо на полі бою; і з честю відстояв, не віддавши ворогові, й не випустивши з рук. (*Павза*). Завзятий був бій на тому відтинку. Не було, майже, жадного стрільця, якого б не зачепила ворожа куля. Одначе ворог був переможений.

Входить стрілець.

СТРІЛЕЦЬ. Пане хорунжий, доношу слухняно, що поляки забарикадували вулицю до ратуша. Щоб наш відділ зміг продістатися через ворожу загороду, нам треба збільшити наш правий флянґ, проти якого ворог кількісно сильніший. Тому командир нашого відділу просить дати підкріплення.

ХОРУНЖИЙ. Добре. Ідїть і докладїть командирові, що підкріплення вже йде.

СТРІЛЕЦЬ. Слухаю! *(Віддавши шану й виходить).*

ХОРУНЖИЙ. Хоч наша резервова частина також невелика, чекає на рішучий передранковий бій, але підкріплення треба дати. *(До ройового).* Підїть і докладїть чотареві, щоб негайно виділив зодва рої для підкріплення на їх правий флянґ.

РОЙОВИЙ. Наказ, пане хорунжий! *(Стукнувши за каблуками і вийшов).*

Довга павза. Нараз видно, як спалахує вогонь у одному з кварталів міста.

ХОРУНЖИЙ *(сам. Проходить кілька кроків; зупиняється, дивиться в глибину міста, як спалахує вогонь; потім до глядачів).* Знову ворог нищить вогнем і мечем наше княже місто Львів. Нищить, і, разом з тим, хоче його загарбати. Каже, що воно його; не маючи жадних історичних підстав. Ех, і доба настала! Що несе нашому народові: вільність чи знову неволю? О доле наша, яка ти жорстока! Комуś квітами дорогу стелеш, а нам чомусь усе терном насаджасш? Коли ж настане правди час, щоб і наш народ міг пити келех волі у власній хаті, не в ярмі?!

Нараз чути посилену стрілянину на одному з відтинків, куди надіслано підкріплення. Входить ройовий.

РОЙОВИЙ. Пане хорунжий, наказ виконано. Стрільці вступили в бій.

ХОРУНЖИЙ. Дякую. *(З протилежного боку погув-ся сильний рушницький і кулеметний вогонь).* А ворог чимраз, то більше настирливий. *(Дивиться всторону ворожого вогню).*

РОЙОВИЙ. Так, пане хорунжий! Лізуть, як мухи

до меду. Але ми їм дамо меду. Покажемо: „наш родни Львув“! (*Кепкуючи, сміється*).

В тому місці, куди пішло підкріплення, нараз чути: „Слава-а-а! Слава-а! С л а в а - а !” Хорунжий дивиться в ту сторону бою, прислуховується.

ХОРУНЖИЙ. Наші пішли в наступ.

РОЙОВИЙ. Так, то наступ нашого правого флянгу, пане хорунжий.

ХОРУНЖИЙ. Наші лицарі боронять свої чести, здобувають право на рідне місто. О, яка несправедливість!

РОЙОВИЙ. Дарма, пане хорунжий, правда переможе!

ХОРУНЖИЙ. Якби не допомога ворогові з-за кордону, то перемога була б за нами... Але в таких обставинах, як ми тепер — трудно розраховувати на перемогу. Ворогові допомагають інші держави, а нам ніхто. Ми мусимо розраховувати на власні сили, яких ми ще не встигли як слід зорганізувати; зокрема мало маємо бойових запасів, що є головне для бойових дій. І трудно їх наскоро дістати.

Вбігає стрілець.

СТРІЛЕЦЬ. Пане хорунжий, розвідка донесла, що нова ворожа сила підходить у напрямку нашої резерви; очевидно, хочуть нас оточити.

ХОРУНЖИЙ (*спокійно*). Якою силою ворог диспонує?

СТРІЛЕЦЬ. З західньої сторони підходить відділ, приблизно, в п'ятдесят багнетів. Але з північної сторони також підходить приблизно така ж група, прямуючи до наших становищ.

ХОРУНЖИЙ. Ворог, певно, розвідав, що наша ре-

зервова група невелика на цьому відтинку й хоче зайняти це вигідне для себе становище, щоб ударити нашим з тилу. Але нехай знає ворог, що ми свого становища так легко не здамо. (*Думає; хвилева павза*). Одначе й ми щось придумаємо, щоб їх належно зустріти. (*До стрільця*). Так, кажеш, що поляки хочуть нас оточити, та ще, напевно, живими взяти в полон?

СТРІЛЕЦЬ. Так виходить, пане хорунжий!

ХОРУНЖИЙ. Добре... Підем... Треба ж і нам належно їх зустрінути.

СТРІЛЕЦЬ. І по-лицарськи привітати! Якщо не хлібом і сіллю, як велить наш український звичай, то смертельним вогнем за їхню захлапність!

ХОРУНЖИЙ (*прихильно усміхається*). До зарозумілих ворогів треба завжди говорити силою зброї. Бо коли ворог відчуває міць свого противника, то знижує свій голос переможця. Тому нам треба показати свою силу.

СТРІЛЕЦЬ. І бойовий дух, пане хорунжий!

ХОРУНЖИЙ. О, так, так! Там де немає бойового духу, там нема перемоги. Тому нехай ворог відчує, що ми маємо бойовий дух і власними силами відстоїмо свої історичні права володіти власним княжим містом — Львовом — на споконвічній українській землі, на яку вороги вічно зазіхають.

СТРІЛЕЦЬ. Та ще й як зазіхають! Застосовують найпідліші методи й засоби, щоб її загарбати.

ХОРУНЖИЙ. Але вже настав час, щоб ми відстояли своїми грудьми, або ціною свого життя, наші рідні землі! Тож підемо й на полі бою докажемо свою правду та позмагаємося з переважаючим, кількісно, ворогом. Нехай Всевишній допоможе нам у завзятім і нерівнім бою відстояти нашу відновлену Українську Незалежну Державу! Підем! (*Виходять*).

За сценою чути команду хорунжого: „До зброї!” Нараз рух стрільців, притишена розмова, брязкіт зброї тощо. Все зглушується десь вглибині. Стійковий стрілець, що стоїть устороні, чує розмову хорунжого з стрільцем, підходить ближче на кін.

СТРІЛЕЦЬ. І що то за нахабність? Замешкати в чужому домі, а потім вигонити власника з хати й казати, що це мій дім! Так оце роблять поляки з нашим Львовом. Таж поки світ світом, то, мабуть, не була зима літом! Я, оце щоб спіймав отого їхнього генерала Галлера, що баламутить голови польському народові, то показав би йому, де раки зимують! Бож вояки надармо кладуть свої голови за чуже місто; виконуючи примхи отих „короткозорих” політиків, що близько свого носа не бачать, а наш Львів добре бачать. Ну . . . побачимо, чия візьме . . .

З того боку, куди пішов хорунжий, займають становище кулеметна група. Їх лише частинно видно; щось між собою радяться, притишеним голосом; розібрати не можна. Встановившись й залягли. Нараз, вглибині вулиці, почувлась ворожа стрілянина.

СТРІЛЕЦЬ. О . . . то вже поляки таки наступають! Щож, помір'яємось силами. *(Виводить, скриваючись за будинок).*

Хвилину сцена порожня. Стрілянина збільшується й наближається. Нараз зав'язується сильний рушничний і кулеметний бій групи цього становища. Кулеметники, що залягли, сильно відстрілюються. Хвилево розгортається сильний бій. Ворожі кулі свистять, вдаряючись у мурі будинків. Сильний наступ поляків. Градом посипались кулі на становище наших кулеметників; вони ніби „не видержують” наступу, відступають через сцену й кілька стрільців, відступаючи, відстрілюються. Скрадаючись, наступають поляки; кілька з'являються на сцені, з сторони, звідки відступають стрільці. Одначе, навгинці, сто- рожно, тулячись до стін будинків.

ЖОВНІР 1-ий. Зацєнто чимаїов сєв кабанє!

ЖОВНІР 2-ий. Львув їм западл в ґлови! (*Всі сміються*).

ЖОВНІР 3-ий. Ми їм покажеми, чий Львув!

ЖОВНІР 1-ий. О, покажеми . . . пся кров!

Навгинці, скриваючись за будинки, проходять далі. За сценою посилюється, наближаючись, сильна стрілянина. Нараз голоси: „Слава-а-а! Слава-а-а! Слава-а-а!” Через сцену пробігають, наступаючи, кілька стрільців. Зупинившись по підбудинками, приціляючись, дали кілька вистрелів і подалися далі; вуличні бої. Знову чути голоси: „Слава-а-а! Слава-а-а! Слава-а-а!” там, куди побігли стрільці. Там же, по хвилі, чути голоси: „Здавайтесь! Здавайтесь! . . . Бо всіх висічемо!” Крик, гамір, зойк поляків; по хвилі голоси: „Не щеляйце, здаєми сєв! Здаєми сєв!” Стрілянина притихає. По хвилі входять: поручник доктор-лікар і хорунжий, який тримається хустиною за ліву руку; видно кров.

ПОРУЧНИК. Тут, пане хорунжий, я перев'яжу вам руку . . . (*підходить до паки, що лежала під будинком; виймає з своєї торби бинт тощо і бинтує долоню, спершу добре обмацуючи її*). Кістка, пане хорунжий, не вшкоджена, куля пройшла м'якушем; прошу не турбуватися.

ХОРУНЖИЙ. Я й не думаю, пані доктор - поручнику, турбуватися. Хіба ж ми не здаємо собі справи, за що проливаємо свою кров? . . . Збройна боротьба без крові й жертв не буває, пані поручнику . . . Ми на це були цілком приготовані, якщо не на гірше . . .

ПОРУЧНИК. Полякам цей підступ також дорого обійшовся. Одначе, цікаво, розкажіть, як ви їх перехитрили? З вас буде колись добрий полководець. Ви зуміли швидко зорієнтуватися.

ХОРУНЖИЙ. Кожен командир, докторе-поручнику, мусить бути добрим полководцем; і швидко орієнту-

ватися в загрозових обставинах, коли хоче бути переможцем. Крім цього, він відповідає за життя доручених йому людей. А людським життям не можна легковажити . . .

ПОРУЧНИК. Як що командири будуть так тверезо думати, як ви, то, звичайно, ми будемо переможцями.

ХОРУНЖИЙ. Всі, без виключення, мусять так думати на полі бою. На те ж вони і носять звання командира, пані поручнику.

ПОРУЧНИК. Так, але не в кожного є така здібність бистої орієнтації. Я знаю, що ви були заскочені таким підступом ворога.

ХОРУНЖИЙ. Так . . . Коли мені доповіли, що нас хочуть оточити дві ворожі групи, і направляються в напрямку нашого становища, то я мусів зорієнтуватися. Я розділив наш відділ на дві частини. Одну післав з ройовим на зустріч ворожій групі, яка була ще подалік, щоб частина з них зав'язала бій, а частина, щоб зробила засідку. Група, що вступила в бій, мала з боєм відступати; цим самим заманюючи ворога в засідку. Коли ворог, захопившись „перемогою”, бо наші „відступали”, кинувся неосторожно цілою групою, тоді наші з засідок пустили по них градом куль, а вони, мов снопи, валилися на землю. Решта, бачучи безвихідне положення, здалися нам до полону, знаючи, що ми полонених не розстрілюємо. З групою, якою керував я, зробив аналогічну тактику. Одначе, мусів ризикувати, бо ворог був уже близько. Тому я залишив частину своїх стрільців на цьому ж становищі, щоб прийняли бій з ворогом і здали це місце. А з кількома десятками я перебіг пару кварталів, заховавшись, і, коли ворог зайняв це наше становище, ми вдарили йому з тилу; чого ворог зовсім не сподівався. Тікати їм було нікуди, бо ми зайняли майже всі вулиці для відступу. Тоді вони кинулись на прорив. Одначе наша застава з кулеметом

не дала їм прорватися. Там вони, бідняги, віддали Богові душу, за чуже місто; решта здалися в полон. Але треба признати, що їхня група завзято боролася.

ПОРУЧНИК. Така поразка, здається повинна б дасть ворогові відчутти нашу силу і бездатність.

ХОРУНЖИЙ. Так... але вони про це чомусь швидко забувають, а нахабність їхня все збільшується й збільшується. Не залежно від їх жертв у людях.

ПОРУЧНИК. Маю надію, що ми їхню нахабність зламаємо. Ми ще не стали на весь бойовий ріст за свої права.

ХОРУНЖИЙ. Але ми чомусь запомало на цю бовість підіймаємося... Дуже мало підкріплення прибуває з околиць. Уряд оголосив кілька відозв про це, а до свідомості нашому народові ще не скрізь дійшло.

ПОРУЧНИК. Дійде, пане хорунжий, дійде!

ХОРУНЖИЙ. Дійде... безперечно, що дійде... Але тоді, коли ще більше ярмо нагрिже шию.

ПОРУЧНИК. Передбачаєте ще ярмо?

ХОРУНЖИЙ. Дай Боже, щоб його не було... Але події показують, що, мабуть, прийдеться ще трохи поносити.

ПОРУЧНИК. Не вірите в силу нашого народу?

ХОРУНЖИЙ. Вірю, глибоко вірю... Але прошу мати на увазі, що ми самі; не маємо допомоги з зовні. Ну й між нами ще не загартувалося розуміння державницької ідеї. Не кажучи вже про її політичні форми, що не всі їх — ті форми — належно розуміють.

ПОРУЧНИК. Маєте рацію, що загал ще не підготований до політично-державницького думання. Але ми в цьому не винні; ми були століттями в неволі, під чужим пануванням, що присипляли нашу державницьку свідомість.

ХОРУНЖИЙ. Звичайно, що з часом наш народ усвідомить собі: що в власній державі своя правда

й воля. Але пройде ще певний час до глибшого політичного усвідомлення.

ПОРУЧНИК. Ви щось пророчите, пане хорунжий!

ХОРУНЖИЙ. Ні... не пророчу... Я лише тверезо дивлюся на політичну ситуацію сьогоднішнього світу й роблю висновки на майбутнє.

ПОРУЧНИК. Ці висновки, очевидно, на чомусь базовані?...

ХОРУНЖИЙ. Безперечно. Ось вони. Ще наша відновлена молода держава як слід не закріпилася своєю політичною формою, а вже між нашими політиками ведеться завзята боротьба за форми державного правління; навіть дехто нехтує ідеєю загального національного державного визволення. А з цього користує лише ворог. І тільки ворог!...

ПОРУЧНИК. Так, це правда, що ми ще не всі політично дозрілі, зокрема в державницькому будівництві. Але думаю, що з часом, визріє політична свідомість у наших політиків, а за ними — в нашого народу.

ХОРУНЖИЙ. Будемо вірити в наше провидіння! А щодо нашого народу, то з ним ще треба добре попрацювати над формою політичного державницького устрою, який загал не цілком ще добре розуміє. Про це, власне, спорять між собою наші політики.

ПОРУЧНИК. Я думаю, що як наша держава укріпиться політично, а тимбільше економічно, то й окремі непорозуміння державного характеру внурмуються.

ХОРУНЖИЙ. Але ми маємо тепер дві держави на Україні: на Наддніпрянщині одна, а в Галичині — друга. Що, на мою думку, ніяк не допустимо. Мусить бути лише одна, щоб об'єднувати всі етнографічні землі України.

ПОРУЧНИК. Очевидно!... Соборна Незалежна Українська Держава!

ХОРУНЖИЙ. Так, і тільки так!...

Розмова тривала під час перев'язки; коли перев'язку закінчено, розмова припиняється. Два стрільці вводять трьох раних польських старшин: один без кашкета, з перев'язаною головою, на перев'язці просачується пляма крові; другий раний у ногу, спираючись на грубу палицю; третій — раний у руку, яку тримає на поясі, завішеному через шию.

СТРІЛЕЦЬ. Пане хорунжий, ми спіймали цих раних старшин. Наші санітарі зробили їм нашвидку перев'язку, але вони просять відправити їх на медичний пункт. Куди накажете відвести?

ХОРУНЖИЙ (*підійшов ближче, посеред кону*). Що, панове, Львова захотіли?

СТАРШИНА 1-ий. Ми юж ніц не хцеми . . .

ХОРУНЖИЙ. Тоді відхотілося, коли збили вашу захланну пиху! Але кров надаремно проливається ще досі. Пам'ятайте, що Львів ніколи не був, не є й не буде польський. Він був, є й буде лише український!

СТАРШИНА 2-ий. Ми самі нігди би не пошлі умераць за цудзе м'ясто, але нас з агітовали наше генералов'є. Ми самі тераз відзіми, же не мами рації, і посилами свої людзі на смерць за не свої інтереси.

ХОРУНЖИЙ. Забули ваші „генералов'є” свої поразки часів Хмельниччини під Корсунем, Пилявцями, Батогом, Жовтими Водами і інші. (*Полонені стидливо схилили голови*). Я думаю (*звернувся до поручника*), відправимо їх на медичний пункт третьої залолги?

ПОРУЧНИК. Так, це найближчий пункт.

ХОРУНЖИЙ. Прошу написати записку до начальника пункту, щоб їх було прийнято.

ПОРУЧНИК (*вийняла записник, написала записку, подала стрільцеві*). Відведіть їх на медичний пункт третьої залолги.

СТРІЛЕЦЬ. Наказ, пані поручник! (*Стрільці виходять з полоненими*).

ПОРУЧНИК. Вони мають рацію, що їх загітовано.

ХОРУНЖИЙ. Дивуюся, що їхні політичні провідники обдурюють себе й свій народ, твердячи, що Львів є польське місто. Таж вони добре знають історію, не кажучи вже про елементарну географію: куди й кому приналежні відповідні міста. В них просто імперіялістична політика, і більше нічого!

ПОРУЧНИК. Мріють від можа до можа... (*Легкий сміх*).

ХОРУНЖИЙ. Їхні мрії так і залишаться лише мріями. (*Заболіла рука, він скривився; поруцник це заважила*).

ПОРУЧНИК. Пане хорунжий, вам зле. Я звільню вас від ваших тут обов'язків. Відправлю в тил, на медпункт.

ХОРУНЖИЙ. О, ні, ні!... Хіба ж можна покидати лінію фронту в такий напружений час, за ради особистого?

ПОРУЧНИК. Так, але це не з вашої власної волі...

ХОРУНЖИЙ. То я з власної волі залишаюся на своєму становищі. Відомо ж вам, пані поручник, що в нас і так обмаль старшин на бойових становищах.

ПОРУЧНИК. Добре! Але вважайте на себе. Не будьте занадто гарячі в бою.

ХОРУНЖИЙ. В бою тільки й горяч буває! (*Всміхнувся*).

ПОРУЧНИК. Ет, ви смієтеся там, де треба плакати!

ХОРУНЖИЙ. Хай вороги плачуть, а ми будемо крізь сльози сміятися, як писала Леся Українка.

За сценою чути розмову. Поручник і хорунжий звернули туди свою увагу. Два стрільці ведуть попідпахви раненого стрільця, в якого розстебнута блуза й видно плями крові; він без кашкета.

ХОРУНЖИЙ (*побазив свого друга*). Петре, що з тобою? (*Підбігаючі до нього*).

ПЕТРО (*слабим голосом*). Ворожа куля пожартувала зі мною . . .

ПОРУЧНИК (*клонітливо*). Ложіть сюди, я зараз перев'яжу рану (*приготовляється*).

СТРІЛЕЦЬ. Ми самі хотіли завести на медичний пункт, але поляки стріляли з вікон по нас, не дали перейти нам дорогу.

СТРІЛЕЦЬ 2-ий. А наші стрільці сказали, що пані доктор-поручник тут, і ми привели його сюди.

ПОРУЧНИК. Так, я також хотіла піти на перший медичний пункт, але ворожі стріли з вікон не пустили мене. Але тепер підемо іншою дорогою.

Раненого кладуть так, щоб глядачі бачили його цілого, підклавши щось під голову. Хорунжий — з одного боку, дивиться на раненого, а доктор — з другого, перев'язуючи рану. Стрільці стоять збоку.

ПЕТРО. Мені також здається, що мене поцілено з вікна, бо перед собою я не бачив ворога. Вулицю ми були вже прочистили. Але ми їм також віддячили добре. (*Тяжко застогнав, коли доктор порався коло рани*).

ПОРУЧНИК. Спокійно, спокійно; ми зараз доберемося до медичного пункту і там витягнемо кулю, яка застрягла в грудях. (*А до хорунжого киває головою, що справа безнадійна*).

ПЕТРО (*вмираючим голосом, стогне*). О, мабуть, уже запізно . . . Підведіть мене, нехай ще в останній раз гляну на наш рідний Львів, бо мені вже не довго залишилося на нього дивитися . . . Хай покоління знають, що ми гинули за рідний Львів, щоб вирвати його з ворожих рук! . . . О-о-оо! (*стогне*). Пане хорунжий, ви добре знаєте мою маму . . . ; перекажіть, що одиникий її син загинув за рідне місто Львів, який вона так дуже любила й казала мені: „Іди, сину, оборони

наше княже місто Львів від загарбників, а коли прийдеться, то й життя віддай за нього, але ворогові не дай на поталу!" О, мамо рідна! Я боровся гордо за наш рідний Львів, і напевно й життя за нього віддам. Я один твій наказ виконав, а другий наказ, щоб не дати Львова на поталу — виконають мої друзі! О-о-оо! . . . Прощай, матусю, прощай! Прощайте друзі! Тримайте міцно волі стяг, трим . . . (помирає).

ПОРУЧНИК (підійшла ближче до глядачів). Помер . . . Куля застрягла коло серця . . . Так гинуть вірні сини своєї Батьківщини України, тримаючи міцно й гордо волі стяг! . . .

Хорунжий і стрільці схилили голови над тілом.

ХОРУНЖИЙ (підняв голову; до стрільців). Струнко! (Всі стали наструнко). Слава тобі лицарю української нації! Тебе Батьківщина ніколи не забуде, а народ наш вічно носитиме в своїх серцях як вірного сина-борця визвольних змагань за волю України! (Хвилева мовганка). Віднесіть тіло на другу ділянку.

СТРІЛЬЦІ (разом). Наказ, пане хорунжий!

Виносять „тіло"; хвилева павза. Поручник і хорунжий дивляться стрільцям вслід.

ПОРУЧНИК. От так життя! Мов блискавка з громом пролетіло й погасло . . .

ХОРУНЖИЙ. Чому з громом?

ПОРУЧНИК. Тому, що все життя клекоче громом боротьби за існування.

ХОРУНЖИЙ. Ох, боротьба, боротьба! . . . Коли ж настане час спокою? . . .

ПОРУЧНИК. Абсолютного життєвого спокою ніколи не буде; може бути лише внормування життєвих

відносин у суспільстві та відносний спокій. Одначе пронесуться ще великі громи, поки розіб'ють чинник людського несправедливого „я"! Але я вірю, що людство викує моральні ідеали порядної і справедливої людини, яка зрозуміє, що воля й людська гідність — понад усе!

ХОРУНЖИЙ. І я в це вірю, що центром усього життя мусить бути моральний ідеал порядного й справедливого суспільства: ідейної, вільної й щасливої людини на нашій планеті - Землі.

ПОРУЧНИК. Так . . . А тепер, дозвольте вас попросити, пане хорунжий; я буду на медичному пункті третьої дільниці; коли буде потреба — я до ваших послуг *(подає йому руку й виходить)*.

ХОРУНЖИЙ *(віддає шану, стукнувши за каблуками; порукався)*. До побачення.

Хорунжий сам. Підійшов ближче до глядачів; на середину сцени.

ХОРУНЖИЙ. Гарний був хлопець, відданий національній справі . . . шкода . . . Одначе він загинув смертю героя на полі бою визвольної боротьби за рідне місто Львів. *(По павзі)*. Що сниться зараз його рідній матері? . . . Напевно, вставши рано, виглядатиме сина-переможця, щоб пригорнути до своїх грудей . . . О, дорога матусе, його пригорне вже рідна земля, як вірного сина-лицаря, за яку віддав він своє молоде життя . . .

Входить стрілець, віддає шану; подає лист хорунжому.

СТРІЛЕЦЬ. Пане хорунжий, від командира штабу! *(Стоїть наструнко; зекає відповіді)*.

ХОРУНЖИЙ *(бере листа)*. Дякую. *(Розриває конверта, зитає. Прозитавши, звертається до стрільця)*.

Докладіть командирові, що наказ буде виконано негайно, згідно написаного. Писемної відповіді не буде. Ідіть, та не попадайтеся в руки полякам.

СТРІЛЕЦЬ. Наказ, пане хорунжий! А полякам в руки не попадусь, хіба мертвим... *(віддає шану й вийшов)*.

ХОРУНЖИЙ *(дивиться стрільцеві вслід)*. Гарний стрілець. І щоб з такими завзятцями програти справу? Ні! *(До глядачів)*. Зараз знову помірємося силами з ворогом. Маємо наказ іти на допомогу нашим, що мають узяти штурмом ратуш, де забарикадувалася польська залога. Хай допоможе нам Всевишній здобути перемогу над захланним і переважающим ворогом, який хоче загарбати наше історичне княже місто Львів. Ні, вороже! Ми докладемо всіх своїх сил, щоб вирвати з пазурів твоїх наше рідне місто. Скинемо з ратуші твій прапор з орлом. Маятиме наш український синьо-жовтий прапор з сяючим золотим тризубом!

Хвилино сцена порожня. За кулісами чути голос хорунжого: „Готовсь!” По хвилі: „Кроком ру-у-шиш!” Проходять через сцену. Попереду — прапор. Хорунжий збоку. Прошли струнковим маршем.

З а с л о н а.

КАРТИНА ДРУГА

Спокійна темна ніч. Над ранком; той саме час, що й у першій картині. В темені, з одного боку, з'являється Петрова мати. Наближається повільним кроком ближче до глядачів; недоходячи до середини кону. Зодягнена вся в темному. Робить повільні рухи сонної людини. Без слів видає якісь звуки: Гмм... гмм...оо...о...о... Потім вдивляється в протилежний бік, де, спокійно, в темряві, з'являється з'ява-Петро, на

білому коні, в одязі гетьманських часів. При боці шабля, за поясом пістоля, спис тощо. (Коли не можна показати на коні, то можна й без коня, лише в козацькому одязі). Петро, гарцюючи конем на місці, вдивляється в панораму міста Львова, що також спокійно появляється в глибині сцени, в тому ж освітленні, що й він; щораз яснішає й яснішає, аж до місячного світла. Панорама Львова в стилі козацьких часів. З'ява-Петро нічого не говорить, лише вдивляється пильно в панораму міста, прикладаючи долоню до шапки, то відіймаючи. Мати „бачить” Петра; розгортаючи руки, промовляє сонним голосом, але так, що глядачі її чують.

Иди, чого ж ти став напівдорозі?!
Хіба ж не чуєш рідні голоси? . . .
Рятунку просять — ворог на порозі, —
Кидається скаженістю, мов пси?!

Иди, і докажи, що ми незламні,
Що нам не страшні напади вовків,
Що ми зумієм збити всім захланність,
Що посягають на наш рідний Львів!

О, сину рідний, не страшся бою,
Не посором же прадідів своїх;
Один ти в мене — я горджусь тобою,
Бо вірю я у подвиги твої!

Бо я одна зосталася в хатині,
Тебе ж післала волю здобувать;
Можливо, що прийдеться сиротині —
Самотній, віку доживать?!

Але дарма, тож дійся Божа воля!
Однак ярмо нам годі вже нести, —
Сильнішим все чомусь сміється доля:
Вони доходять певної мети.

Ступай же сміло в місто заповідне
Тебе вже ждуть там друзі на путі,
Тримай же міцно прапор чести, рідний,
Бож краще смерть, ніж ганьба у житті!

Іди ж у бій за вільности держави,
Не дай ганьбити величавий Львів
І королівської Данила слави . . .
І тих полків, що їх Хмельницький вів!

Не дай зламатись списові у битві,
У визвольних змаганнях наших днів;
Всевишнього благаю я в молитві,
Щоб допоміг здобути рідний Львів!

Мати замовкає, складає на груди навхрест руки, відходить помало в глибину сцени, стоїть непорушно. Глядачі можуть її бачити. Далі говорять три голоси, формою театральної деклямації. Голосів глядачі не бачать; вони говорять згори, з глибини сцени і з різних боків. Перший голос говорять з чолової сторони сцени, два інших, з протилежних боків сцени (лівого й правого). Голоси мусять говорити виразно, голосно, доброю інтонацією й драматизмом.

ГОЛОС 1-ий:

Ідейних тисяч матерів
Плекають славу перемоги,
Піславши відданих синів
На ворога, на всі дороги;
За ідеали правди грацій,
За незалежність, волю націй!

Післали дочок і синів
За рідний, княжий Лева Львів!

ГОЛОС 2-ий:

Ми гордо піднесли прапори
У змазі відродження націй,

На рівність склали договори
За право українських рацій.

Ми кров'ю держали волі стяг,
І звали знедолених на змаг!

ГОЛОС 3-ий:

Нам не властиве поклоніння
В ярмі зайд рідної землі,
Ми вільні духом покоління
В науці, техніці й ріллі.
В сім'ї соборній і на волі —
Це наш віковий заповіт, —
Кувати мемо власну долю,
Про це хай знає вільний світ!

ГОЛОС 1-ий:

Тож майорить прапори слави
На зганьбленім краю — руїнах,
На них повстане міць держави:
Соборноправна У к р а ї н а ! ! !

У глибині сцени розпускаються, лопотять українські державні прапори, освітлювані відповідними прожекторами. За кулісами грає притишено музика. Музику чи пісню можна награти за-здалегідь на тасьму, а потім лише заграти за кулісами. Слова до музики:

Ми правно взяли волі стяг,
І кличемо знедолені народи,
Йти спільно з ворогом на змаг
За нації державної свободи!

Коли музика притихає, помало спадає заслона.

З а с л о н а .

КАРТИНА ТРЕТЯ

Декорація першої картини. Бій помалу втихає. Де-не-де, далеко, чути поодинокі стріли. Вглибині, на ратуші, повіває український прапор; годинник вибиває четверту годину ранку. Розвидняється. Пожежі також погасають. З протилежних боків входять стрільці, зустрічаються по середині сцени.

СТРІЛЕЦЬ 1-ий. Здоров, Степане! Ти куди так поспішаєш?

СТРІЛЕЦЬ 2-ий. Несу донесення до штабу про те, що наші здобули ратуш, а старший стрілець, Паньківський, вивісив на ратушевій вежі наш український прапор.

СТРІЛЕЦЬ 1-ий. Слава Богу, наші перемогли!

СТРІЛЕЦЬ 2-ий. А перемогли; показали захланним полякам, де раки зимують.

СТРІЛЕЦЬ 1-ий. І ще покажемо. Бо я також несу радісну вістку від штабу, командирові бойової залоги, що прибуло підкріплення з Перемишля.

СТРІЛЕЦЬ 2-ий. О... то ми скоро все місто очистимо від ворога!

СТРІЛЕЦЬ 1-ий. Якщо ворог не отримає підкріплення нових сил, то ми вдержимося, а як прийде йому нове підкріплення, тоді нам буде горяче. Ми й так змагалися один на десятьох.

СТРІЛЕЦЬ 2-ий. Вони кількістю, а ми духовою якістю.

СТРІЛЕЦЬ 1-ий. Так... старі полководці завжди казали, що бойовий дух сотні стрільців перемагає полки ворожі.

СТРІЛЕЦЬ 2-ий. Одначе... на цьому відтинку поляки були досить завзяті. А що в нас був вищий бойовий дух, то це правда; бож ми відбивали власне місто.

СТРІЛЕЦЬ 1-ий. Пам'ятай, що свідомість стрільця — перемога в бою. Ну, бувай, бо мушу поспішати!

СТРІЛЕЦЬ 2-ий. Бувай! (*Виходять у протилежні сторони*).

За сценою чути маршування стрільців, що наближаються все ближче й ближче; маршом приходять на сцену, з прапором попереду, хорунжий збоку. На сцені, хорунжий командує: „Сотняя... сстійй!” Сотню ставить обличчям до глядачів, у два ряди. Потім дає команду „Струнко”; виходить перед сотнею, на середину сцени, і промовляє: „Друзі стрільці! Командування винесло нашій сотні признання за бойові заслуги. Я, від себе, дякую вам усім за слухняність і бойову завзятість. Слава Україні!” Всі стрільці відповідають разом: „Слава! Слава! Слава!” Після слова „слава”, хорунжий стає рядом з стрільцями, на правий фланг, обличчям до глядачів. Попереду сотні виходить з прапором прапорonoсець, у супроводі двох стрільців почоту; стають наструнко, з піднесеним прапором, аж до закриття заслони. Коли є оркестра, вона грає український національний гімн — „Ще не вмерла Україна...”, а коли не має, то хтось з залі (для цього наперед підготовлений) починає „Ще не вмерла”, за ним співає вся публіка. Всі присутні встають. Стрільці стоять наструнко, не співають.

З а с л о н а.

Кінець.

Жовтень 1951 року,
Джерзі Ситі, Н. Дж.
А м е р и к а.

П'єси цього автора, що вийшли досі друком:

Облога замку,
УПА в Карпатах,
Чотирьох з мільйонів,
Ідея і любов,
Сон Матері і
В листопадову ніч.